

Skogsarbete - ”värre än slaveri”

Anders Delin, 2003-01-08

När Ella Johanssons avhandling ”Skogens fria söner” om skogsarbetarnas livsvillkor kom år 1994 kände jag inte igen mig. Jag tyckte att hon idylliserade skogsarbetarlivet och att dess hårda verklighet kom i skymundan. Titelns påstående att skogsarbetaren var fri stämde dåligt med vad jag visste om skogsarbete som utpräglad slitgöra och lågstatusyrke.

Nu har jag hittat det som fattades, skogsarbetaren som har lång erfarenhet av yrket och av fackligt arbete, som genom läsning har skaffat sig historiskt och politiskt perspektiv och som dessutom låter oss ta del av sina erfarenheter och kunskaper därför att han skriver bra.

Nu känner jag igen mig. Skogsarbetaren var inte så fri som Ella Johansson antyder. Han kunde råka in i ett liv värre än slavens och det hände inte bara i undantagsfall.

”Slaven fick sin mat varje dag utan att bli skuldsatt för hela livet. Skogsarbetaren som fick tugga sig till kredit blev aldrig skuldfri trots hårt arbete.”

Den som skriver detta är Vejne Jakobsson i Åsele i Norrlands inland, närmare bestämt den sydligaste av lappmarkerna. För att träffa på hans skildring av verkligheten i skogen fick jag resa dit. Boken finns på hembygdsföreningen och är tryckt 2002 på Bräcke tryckeri, ISBN 91-631-2325-8.

Fler skogshistoriskt intresserade borde resa i Norrlands inland. Det är det ”riktiga skogssverige”. Det är den i skogshistoriskt perspektiv intressantaste delen av Sverige. Det var där den svenska skogsnäringen utvecklades, de politiska och ekonomiska konflikterna kring skogen var tydligast, och det är där debatten om den svenska skogsnäringens framtid förs i dag.

Vejne Jakobsson kan kritiseras ur publicistisk synvinkel, därför att han inte tydligt skiljer mellan eget material och citat. Han återger t.ex. många citat direkt ur Ella Johanssons avhandling, utan att källan anges. Ändå är texten i mycket hög grad hans egen. Både hans skildringar av egna upplevelser och de citat han väljer, ibland något omarbetade, genomsyras av hans intima bekantskap med förhållandena i skogen och i de företag, den administration och de politiska krafter som styrde skogen.

Vejne Jakobsson tar sig an uppgiften att skildra ”vad som hände med gammal orörd skog” från senare delen av 1800-talet till nutidens skogsbruk. Han är noga insatt i hur det gick till när den norrländska skogen bytte ägare, ”hemmansköpen och proletariseringen”. Han har läst Jonas Stadlings ”Vår Irländska fråga” 1894. Han har läst Axel Danielsson 1889, som skriver ”Skogsindustrin är helt visst en viktig näring, men den har inte närt folket eller landet. I stället har den under loppet av ett århundrade med rasande glupskhet skövlat vårt land och i dubbel mening plundrat vårt folk på dess skogar, och sedan - då en del av folket lösryckts från alla samband med jord och mark - på dess arbetskraft.”

Det som Vejne Jakobsson uppmärksammar allra mest är naturligt nog hur denna utveckling påverkade skogsarbetarnas livsvillkor: ”Betecknande är att trots stora exportinkomster var

ersättningen för utfört arbete minimal. Det är beklämmande att ta del av berättelsen om den ringa uppskattning som kom skogsarbetarna till del.” Han fortsätter: ”Vi ... har nog tyckt att bolagens makt över människorna varit stor, inte minst när det gällt ersättning för utfört arbete. Många har nog minnen när de stod med mössan i hand för att få ett arbete som knappt gav bröd för dagen. Ordet livegna var nog tillämpligt på den tiden.” och ”De var ovetande om den utveckling som skogsbruket skulle få i senare delen av 1800-talet. De skulle senare få uppleva rovdrift där människorna ingenting var värda.” och ”Innan avverkningarna började ta fart levde skogens folk i lycklig okunnighet om sitt kommande öde. De hade inte sett hur en övermåttan nitisk skogvaktare, än mindre hur en bredspårig kassör eller en enväldshärskande sågverksdisponent såg ut.”

”Blev det för hög stubbe bestämde skogsbolagen att det blev så kallade stubböter att dras från den förut magra inkomsten. Bötessystemet var ett sätt att kontrollera arbetet. Det blev också böter för stämplade kvarglömda träd. Skogsarbetarnas fria arbete var noga kontrollerat även om man inte hade någon bas över sig under arbetet.”

Scenen där en viktig del av skogsarbetarens liv utspelade sig skildrar Vejne Jakobsson så här: ”Kojan kunde stå direkt på tjälfrusen mark med jordgolv, obarkade timmerväggar, en stenkista mitt på golvet som eldstad med öppning i taket rakt ut mot den grönkalla himlen och britsar där man stöp ner efter en svettig arbetsdag.”

Det hedrar läkarkåren att den inte glömde skogsarbetarnas livsvillkor. Den 9 juli 1907 höll dr G. A. Hassler i Frostviken föredrag vid provinsialläkarsektionens av allmänna läkarföreningens sammanträde i Sundsvall. Ur detta citeras: ”Envar som på nära håll fått se den ovärdiga behandling vilken arbetarna i de norrländska bolagsskogarna äro underkastade, och i vilken de ännu, fast under doft och knot, finna sig, måste medgiva att här föreligger en fråga av största vikt och i trängande behov av en lösning. bolagsväldets snikna och ansvarlösa exploaterande av arbetskraft och hälsa” Han beskriver kojlivet: ”Rummet är längs ytterväggarna försett med en sammanhängande hylla av kluvna smågranar för den gemensamma bädden, som för övrigt består av lite hö, gamla säckar och mer eller mindre av ohyra besatta klädespersedlar.... Golvet i kojans består av marken sådan den befinner på platsen med ett lager av spån efter upptimringen, men under vinterns förlopp förvandlas det sakta men säkert i en sur stinkande smörja av kol och allehanda avfall och matrester, en veritabel kökknödd. 35 cm bred liggplats lämplig och tillräcklig I regel köpes nu provianten i andra hand från arbetsgivarna, vilket just inte är ägnat att bidra till billigare åtkomst.” Hassler slutar: ”Att söka intressera kommunalnämnderna lär väl föga båta, deras beroende av bolagen, eller annan hänsyn till egen fördel, lär väl i de flesta fall lägga oöverstigliga hinder i vägen Den rena lagstiftningsvägen är den enda klara och fullt effektiva.... Läkarkåren har ej rätt att stillatigande åse allt detta elände i de norrländska timmerkojorna.”

Efter att ha återgivit ett avverkningskontrakt den 19 okt. 1898 mellan Mo och Domsjö AB och J. Löfgren, där utförande och ersättning i detalj preciseras, skriver Vejne Jakobsson: ”De som stod ut med detta och dessutom med den tävlan som ofta förekom om vem som kunde hugga snabbast och lyfta tyngst, måste ha haft kroppar av ett sällsynt slag. Men flertalet stod inte ut. Ett par decennier i skogen brukade följas av ett fortsatt liv i sjuklig fattigdom.”

Skogsarbetarna var inte bara slavar under bolagen, utan även under handlarna: ”... många gånger var skulden till handlaren större om våren än när vinterns arbete började.”

Sammanfattningen skulle kunna vara: ”Frågan är om någon arbetsgrupp i vårt land vid tiden omkring sekelskiftet 1800 - 1900 har haft hårdare arbete och sämre levnadsvillkor än skogens arbetare”.

Vejne Jakobssons bedömning av skogsexploateringen och den svenska skogsindustrins framväxt är: ”Den hade kanske kunnat ske varsammare och med större lönsamhet för dem som arbetade i skogen”. Det är en försiktig och mot skogsnäringen mycket hovsam formulering.

Hur går nu Vejne Jakobsson ihop med Ella Johansson? De beskriver verkligheten ur helt olika perspektiv. Även den garvade och konkreta skildraren Vejne Jakobsson öppnar dock för en Johanssonska tolkning när han beskriver sina egna känslor som nybliven skogshuggare: ”Jag minns från den vinter jag fyllde 13 år och högg för första gången på egen hand vid en trakt som hette Gottitjärn. När jag satt där vid stockelden och åt fläsk och bröd, då frös jag om ryggen och brasan värmdes framifrån, och när jag såg de äldre huggarna då kände jag mig stolt, lika stolt som kanske nutidens människor är när de får sin doktorshatt.” En av skogarnas fria söner? - ja i Ella Johanssons mening, men ett offer för den fattigdom, som tvingade fram ett barnarbete långt tyngre och farligare än många av de barnarbeten vi i dag kritiserar andra länder för.

Ella Johansson väljer att skildra individer inom ett givet system och finner att de inom dess ramar kan utveckla en viss frihet. Vejne Jakobsson skildrar systemet och finner att det är förslavande, utsugande och djupt orättfärdigt.

Och vad har detta försök till recension för avsikt? Min långvariga kontakt med svensk skogsnäring, i fält, i diskussioner och vid läsning av offentlig debatt och vetenskapliga och andra skrifter, har lärt mig att skogsnäringen brutalare än de flesta andra näringar har utnyttjat och fortfarande utnyttjar både råvaruresursen och folket. Vejne Jakobsson ger ett bättre uttryck för detta än Ella Johansson. ”Skogens fria söner” var inte friare än slavar.

Källor

Jakobsson, Vejne, 2002. Skogsbruk förr och nu, Bräcke tryckeri.

Johansson, Ella, 1994. Skogarnas Fria Söner: Maskulinitet och modernitet i Norrländska skogsarbete. Etnologiska institutionen. Kristianstad: Nordiska museets handlingar.

Ej citerad källa:

Palmér, Georg (år?): Strejken i skogen. Arbetarkultur. Citerad av Gunnar Svensson i Miljömagasinet nr 30, 2009